

ŞƏKİ RAYONUNUN ƏKİN SAHƏLƏRİNİN MİNERAL TƏRKİBİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ VƏ EKOLOJİ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Cəfərli İ.B., Hacıyeva S.R., Vəliyeva Z.T., Əliyeva T.İ.

*Bakı Dövlət Universiteti
irfanceferli@gmail.com*

Torpağın münbitliyi onda həll olan mineralların bitkilərin həyatı üçün zəruri olan qida maddələrinin miqdarı ilə müəyyən edilir, minerallarla zəngin sahələr get-gedə azalır və məhsuldar torpaqların tükenməsinin qarşısını almaq üçün makro və mikroelementləri daim artırmaq lazımdır. Digər tərəfdən, torpağın münbitliyinin nə olduğunu və nədən asılı olduğunu bilsək, hətta minerallarla zəngin olmayan sahələrdən də yaxşı məhsul götürmək olar. Minerallar torpaqların bərk fazasının əsas komponentidir, çünki onlar onun kütləsinin orta hesabla 95-98%-ni təşkil edir. Bu, torpaqların xassələrinin mineraloji və ekoloji səviyyədə öyrənilməsinin vacibliyini müəyyən edir. Mineraloji tərkib torpaqların ümumi (elementar) kimyəvi tərkibini, o cümlədən bioloji əhəmiyyətli P, K, Ca, Mg, Na elementlərinin, digər mikroelementlərin, dağıncısı olan humusu müəyyən edir. Bu mineralların resurs ekoloji funksiyasıdır.

Torpaqların ən mühüm fiziki və texnoloji xassələri mineraloji tərkibi ilə bağlıdır: qranulometrik tərkib, bərk fazanın sıxlığı, hidrofillik, peptizasiya, qabarma, plastikliik, çökmə, emala xüsusi müqavimət, struktur əmələ gəlmə qabiliyyəti, istilik tutumu, istilik keçiriciliyi və s. bunlara aiddir. Ana süxurların mineralları torpaq əmələ gəlməsinin enerji balansına kömək edir, çünki onlar səth enerjisinə və kristal qəfəslərin enerjisinə malikdirlər. Mineral birləşmələrin transformasiyası torpaqların təkamülünü, özünü tənzimləməsini və mənfəəti antropogen təsirlərə davamlılığını müəyyən edir. Mineraloji tərkibin öyrənilməsi təkcə torpaqların xassələrini deyil, həm də genezis xüsusiyyətlərini başa düşmək üçün lazımdır, çünki mineraloji tərkibi torpaq əmələ gətirən proseslərin müxtəlif intensivliyi və istiqamətləri üçün ilkin şərtlər yaradır.

Şəki rayonu - zəngin bölgə sayılan Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu Azərbaycanın şimal-qərbində - Böyük Qafqaz dağlarının cənub yamacında yerləşir. Şəki rayonu məhdud torpaq ehtiyatına malikdir.

Ədəbiyyat məlumatlarına əsasən Şəki ərazisindəki torpaqların tərkibində sulfatlı-natriumlu-hidrokarbonatlı birləşmələr üstünlük təşkil edir. Humusun miqdarı Şəki ərazisindəki torpaqların tərkibində 1,38-4,76%-dir. Şəki ərazisindən götürülmüş torpaqların tərkibində civa, molibden, gümüş və sirkonium müşahidə edilməmiş, mis, sink, nikel və kobaltın təxminən ümumdünya klinka səviyyəsində, vanadium və xromun klinka nisbətən çox olduğu müəyyən edilmişdir.

Tədqiqat işinin əsas məqsədi Şəki rayonunun əkin sahələrinin torpaqlarının mineraloji tərkibini öyrənmək, bu torpaqlarda olan mineralların və oksidlərin miqdarını təyin etməkdən və bu nəticələrə görə ekoloji qiymətlən-

dirilməsini verməkdən ibarətdir. Bunun üçün Şəki rayonunun Cəfərabad və Çolaqlı kəndləri ərazilərindən götürülmüş torpaq nümunələrinin mineraloji tərkibi müəyyənləşdirilmişdir. Tədqiqat olunan ərazilərdən götürülmüş torpaq nümunələrində bəzi mineral və oksidlərin miqdarı öyrənilmişdir. Şəki rayonunun Cəfərabad və Çolaqlı kəndləri ərazilərindən götürülmüş torpaq nümunələrində olan oksidlərin və mineralların miqdarının müqayisəli təhlili aparılmışdır.

Əldə olunmuş nəticələr tədqiqat aparılmış ərazilərin real ekoloji vəziyyətini ifadə etməklə, gələcək monitorinqlər üçün mühüm göstəricidir. Digər tərəfdən, alınmış nəticələrə təyin olunmuş mineralların və oksidlərin torpaqların məhsuldarlığına və keyfiyyətinə təsirinə öyrənilməsinə imkan yaradır.